

SKAPANDET
AV DEN POPULÄRE
INDIANEN

a tt
dansa med vargar

AV ANNA-MARIA AHLÉN

Nordamerikas indianer har bjudits in till populärkulturen, men inte som sig själva. Det började i slutet av 80-talet och tidiga 90-talet tack vare Kevin Costners succéfilm *Dansar med vargar*. Det nyuppväckta intresset för indianer blev snabbt en trend och ett mode, både bland män och kvinnor. Indianernas popularitet märks genom att det skrivs mer om dem i tidningar och böcker, men också genom att det tillverkas kläder och smycken.

Nu finns indianer både som varumärke på chips, sportkläder och glasögon, som namn på sportklubbar, och de stora filmbolagen producerar filmer och TV-program för en global marknad. Men dessa populära indianer har inte mycket gemensamt med de livsvillkor och den kultur som Amerikas ursprungsbefolkning har idag.

I hela Amerika finns tusentals olika ursprungsfolk från inuiter i norr till eldsländare i syd. Det folk som används i populärkulturen är dock prärieindianer – oftast siouxer, eller lakotas som de kallar sig – ett folk som leddes av berömda krigare som Sitting Bull och Crazy Horse. Termen "indian" använder jag här i diskussionen om populärkultur, annars används "Amerikas ursprungsbefolkning", eller liknande.

Populärkulturen – en motsägelsefull kultur

Populärkulturen är kulturen hos de underordnade och de som saknar reell makt i samhället, de vanliga människorna. I populärkulturen finns alltid en maktrelation – den uppstår ur den dominerande kulturen, tar fasta på vissa delar av den och ger dem ny mening. Den använder den dominerande kulturens resurser, men skapar en annan betydelse än den som ursprungligen var tänkt och dessutom ett motstånd till den dominerande kulturen. Därför bygger populärkulturen på motsägelser, hävdar den amerikanske professorn i kommunikationsvetenskap John Fiske. Det är inte möjligt att förutse om en produkt blir populär eller inte, bara människorna själva vet vad som är meningsfullt för dem, menar han.

När Kevin Costner började planera för *Dansar med vargar* lär han ha haft problem med att finna ett filmbolag som ville finansiera filmen; de stora bolagen avböjde. De trodde inte att den skulle bli en succé. De hade fel. Filmen gav publiken något den behövde.

Det kan vara värt att nämna att *Dansar med vargar* inte blev po-

pulär hos Amerikas ursprungsbefolkning. Tvärtom opponerar sig många mot den, särskilt de som filmen handlar om; lakotafolket.

Vissa beteenden skulle vara otänkbara hos lakotafolket. Visserligen är en del av dem skådespelare i filmen, men de har lärt sig lakotaspråket just för denna film av en kvinnlig lärare. Hon lärde dem den del av språket kvinnorna talar – hos lakotafolket pratar män och kvinnor på olika sätt. En annan kritik riktades mot att de "traditionella indian-dräkterna" formgavs av en vit. Det är också intressant att notera att en film som *Pow-wow Highway* av David Seals, som är mycket populär bland ursprungsfolken i Nordamerika, inte har någon vit publik alls.

Den populära indianens ursprung i Vilda Väster

De vanliga människorna, de underordnade, använder de resurser och varor som finns tillgängliga i samhället, i det dominerande systemet, för att skapa en kultur som fyller deras behov och syften. De tar tillvara vad som är tillgängligt. Det leder till en motsägelsefull kultur som rymmer både acceptans och motstånd mot den dominanta kulturen.

Ursprunget till den populära indianen är stereotypen som utvecklades i gamla Vilda Väster-filmer och böcker. Där var indianerna onda och dödade vita, därför måste de besegras. Det är en bild som människor i det moderna samhället har fått genom filmer och böcker. Den här bilden användes och utvecklades genom att det lades till lite populärantropologi och New Age-tro. Utifrån detta skapades en ny indian för att fylla folks behov.

Mot slutet av 80-talet kom en ekonomisk lågkonjunktur och det fanns behov av nya värderingar, nya hjältar. Indiankulturen stod i motsättning till de materialistiska ideal som dominerat under 80-talet. Yuppien var borta och indianen trädde fram.

Under 80-talet började också miljörelsen att växa, liksom New Age-rörelsen. Båda har alternativ till de dominerande politiska och religiösa systemen. Det fanns ett intresse hos folk att visa motstånd mot den dominerande kulturen, som många kände sig svikna av. Lönerna följde inte prisutvecklingen och arbetslösheten ökade.

Indianen blev en metafor mycket rik på betydelser. Populärkulturen – som är full av motsägelser – vänder sig bort från samhällets normer, men inlemmas samtidigt i den dominanta kulturen, eftersom det går att tjäna pengar på den.

Indianerna blir en metafor för acceptandet av det dominerande samhället. De förlorade sitt land, både i strider och genom förhandlingar. De blir exempel på vad som händer med människor när de kämpar emot den dominerande kulturen.

Symboliserar motstånd

Indianerna är också en symbol för motstånd. De organiserade många uppror och tolererade inte förlusten av sitt land, sin kultur och sina rättigheter. Härigenom blir indianen bror och syster med de vanliga människor som måste underordna sig samhällets villkor – de lider under samma förtryck. Att intressera sig för indianerna och att stödja dem är ett tecken på uppror mot det dominerande systemet.

Indianerna blir förebilder eftersom de visar på ett alternativt sätt att organisera samhället, med en annan religion och en annan syn på förhållandet till naturen. Många gånger hyllas de för att leva ett påstått bättre liv än andra.

De får symbolisera andlighet, stridslust, list, bakslughet, lidande, oförmåga till anpassning, samt kulturell och social fattigdom. En person som är intresserad av indianer kan både njuta segerns sötma genom USAs seger över indianerna, samtidigt som de kan känna igen sin egen kamp i indianernas kamp mot det dominerande samhället.

Men detta uppror pågår i en säker sfär eftersom den indian som är populär främst är den från hästryggen krigande prärieindianen från 1800-talet.

Ingen risk för verklig förändring

De politiska konsekvenserna av den populära indianens kamp är inte något hot för det moderna samhället. De flesta tycker idag att USA i sin historia har varit grymma mot sina ursprungsfolk, men att detta inte har något att göra med de grymheter som de utsätts för idag.

Dagens våld och förtryck mot Amerikas ursprungsfolk är accepterat och sanktionerat. De "gamla" indianernas motstånd ger de undertryckta idag en möjlighet att sublimeras sin kamp mot samhället. I stället för att verkligen utkämpa sin egen strid mot det dominanta samhället, läser de om hur indianerna gjorde det.

Detta kan ge människorna större livskvalitet i deras vardagsliv, men det är inte troligt att de som är intresserade av de "gamla" indianerna är

medvetna om att de lägger ner en massa energi på att studera indianer, i stället för att förändra samhällets struktur och grundvalar så att det ska passa dem bättre.

Det motstånd som uttrycks genom populärkulturen är progressivt snarare än radikalt. De gör inget drastiskt för att utveckla den dominerande kulturen i samhället de lever i, i stället gör de små förändringar på det privata planet genom att använda symboler av indianer för att göra en mörk sida i Amerikas historia synlig. Men är detta ett sätt att uttrycka sitt motstånd till samhället och förändra det? Det är mer ett sätt att anpassa sig till samhället, att utvärda att vara undertryckt och utan inflytande.

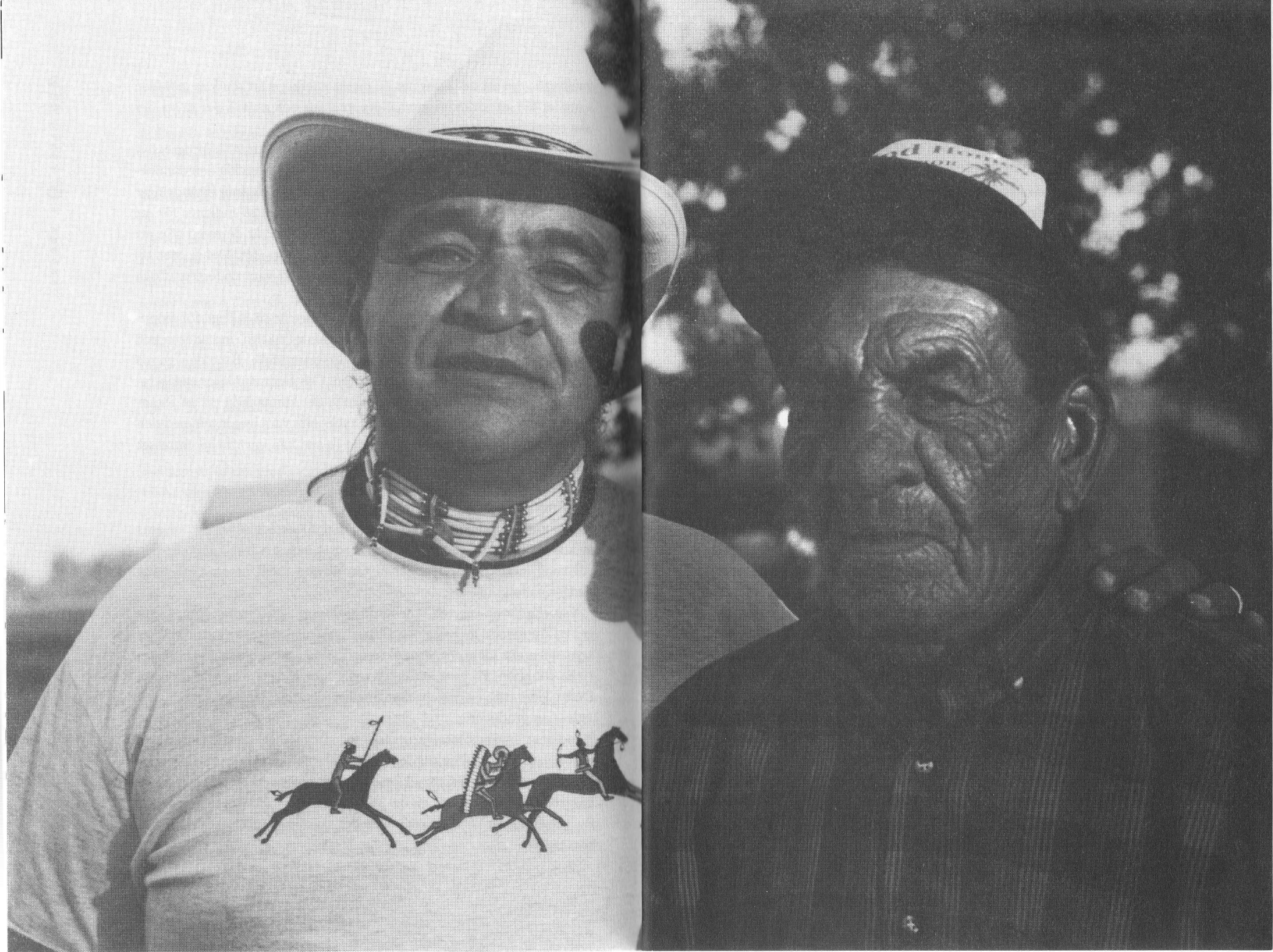
Detta kan vara anledningen till varför det är så viktigt för populärkulturen att dra en gräns mellan de gamla "riktiga" indianerna och dagens representanter för Amerikas ursprungsfolk. Bara den gamla indianen får vara med i populärkulturen. Om fler människor engagerade sig för ursprungsfolkens kamp, skulle det kunna leda till en förändring i samhällsstrukturen, men det tycks inte vara meningen med den populära indiankulturen, även om det ibland kan inträffa att intresset fördjupas hos vissa.

Indianer "säljer"

Den populära indiankulturen har sedan den började utvecklas använts av kulturindustrin, det innefattar all sorts industri från filmindustrin till tung industri, eftersom man tar tillvara möjligheterna att tjäna pengar på folks intresse.

Varorna får en speciell innebörd för de som konsumerar dem. Detta ger en upplevelse av lycka och tillfredsställelse, vilket i sin tur stärker konsumentens identitet. Produkterna har mer att erbjuda än sin materiella funktion. Företag använder sig av det för att öka sina intäkter. Detta leder till en växelverkan mellan det folk efterfrågar och det industrin producerar.

Indianer används som varumärke för allt möjligt, där det inte finns någon naturlig koppling till dem. De gamla siouxhövdingarna, legender som Sitting Bull och Crazy Horse, pryder omslagen på chipspåsar. På påsarna kan man läsa att en del av pengarna går till lakotafolket i Pine Ridge-reservatet i Syd-Dakota, men det sägs inte hur mycket eller vem som får dem.

Detta är ett exempel på hur den rebelliska ansatsen inom populärkulturen inlemmas i den dominerande kulturen och blir ett sätt för industrin att tjäna pengar. Ett annat exempel är klädföretaget Peak Performance som har en manlig indiansk krigare som varumärke. Denna symbol är deras enda koppling till Amerikas ursprungsfolk.

Det är som om indianerna har blivit ett totem. Genom att äta eller klä sig i något som har en indian på sig, kan man uppleva att man får indianens mod och styrka, eller att man "blir" en indian i dagdrömmarna, om man nu inte varit det i ett tidigare liv. Man kan drömma sig bort till striderna mellan det expanderande USA och indianerna – om indianerna hade vunnit skulle det nuvarande samhället vara mycket bättre att leva i.

Men det kan också ha en annan betydelse. Genom att äta chips blir ätaren erövraren och återupplever segern över indianerna, eller som en hämnd för att de inte vann och på så sätt bidrog till skapandet av det moderna samhället. När chipsen i påsen med siouxhövdingen är uppäten slängs påsen. Bara erövraren är kvar.

De "riktiga" indianerna

Intresset för den aktuella situationen för Amerikas ursprungsfolk är litet bland de som tycker om den populära indianen. Ett exempel som tydliggör fenomenet har James Elliot, som själv tillhör Amerikas ursprungsfolk, givit. När han gick ut från en biograf efter att ha sett *Dansar med vargar* hörde han en konversation; en man sa att han skämdes över hur dåligt hans kultur hade behandlat indianerna. "Hade jag levt på den tiden skulle jag stått på indianernas sida", sa han.

Elliot kunde då inte motstå att fråga mannen vad han gjort när 4 000 beväpnade soldater hade kringränt 250 indianer som gjort motstånd på Oka-reservatet, eller 1986 när USAs regering med våld började evakuera hopi/navajo-folken från deras territorium i Big Mountain. Mannen svarade: "*Jag menade inte de där indianerna, jag menade de riktiga indianerna*".

Elliot brukar också föreläsa om Amerikas ursprungsfolk i skolor. Inför föreläsningarna blir han ofta tillfrågad om han inte skulle kunna klä sig som en riktig indian med fjädrar, annars skulle barnen bli

besvikna. Av detta drar Elliot slutsatsen att indianälskaren vill att indianerna ska leva som på 1800-talet. Men från detta kan man också dra slutsatsen att intresset för indianer fyller andra funktioner än att lära sig mer om Amerikas ursprungsfolk. Förhållandet till dem styrs av förutfattade meningar som inte får ändras.

Mannen på biografen var antagligen bara intresserad av sina inbillade indianer, som fyllde hans liv med mening. Uppenbarligen gav det honom en känsla av att vara en god människa, eftersom han skulle ha stött deras kamp om han levt på 1800-talet. Men han ville inte se att deras kamp fortfarande pågår i dagens moderna samhälle.

En dans med vita vargar

Amerikas ursprungsfolk har bjudits in för att dansa med de vita människorna, men bara så länge de lever upp till de föreställningar de vita har om dem. Tragedin med detta är att människor blir lidande på grund av populärkulturens vrångbilder.

Amerikas ursprungsbefolkningar är i dag utsatta för en sofistikerad rasism, de utpekas som "goda vildar". De blir projektionsobjekt för västerlänningar som mystiska-mytiska varelser. Det finns många som anser att indianerna har "rätt" och vad de själva gör är "fel".

Populärkulturen behöver indianen som symbol och visar dem därför ingen respekt, eller så motsätter de sig rättigheterna som Amerikas ursprungsbefolkning kräver idag. Dessa människor har en helt annan historia att berätta än den indianälskaren vill höra.

Populärkulturen behöver den krigsmålade, fjäderprydda indianen som kämpar emot det dominerande samhället – som ger uttryck för den moderna människans kamp mot den dominerande kulturen – en kamp som ursprungsfolken varken vill eller kan utkämpa. Men Amerikas ursprungsbefolkning tvingas ofta in i denna roll när de har kontakt med vita, för att inte göra det dominerande samhället besviket eftersom det då kan bli fientligt mot dem. Amerikas ursprungsbefolkning har ytterligare en strid att utkämpa – kampen mot indianälskaren. ✱

Anna-Maria Ahlén är redaktör för tidningen "Fjärde Världen" och frilansar som journalist för tidningar och radio. Hon har utbildning inom media- och kommunikationsvetenskap och har gått en kortare kurs på Oglala Lakota College i Pine Ridge-reservatet, USA.

illustrationer & fotografier

- > **6** Karin Crona: *Lakritsstänger*; 1995.
- > **8** Ann Eriksson: *David och Wasim; Kvarnbyskolan i Rinkeby*; 1988.
- > **10** Karin Crona: *Konserveringsmedel*; 1995.
- > **13** Ann Eriksson: *Skolavslutning; Kvarnbyskolan i Rinkeby*; 1989.
- > **16** Sneska Vucetic-Bohm: *Folkdansträning; Jugoslaviska föreningen i Rinkeby*; 1991.
- > **24** Ann Eriksson: *Hemspråksundervisning i kurdiska; Kvarnbyskolan i Rinkeby*; 1988.
- > **26** *Rasistiska dekaler m m.*
- > **31** *Urklipp från Expressen den 20 november 1995, sidan 15.*
- > **35** Sneska Vucetic-Bohm: *Koncentrationsläger; Sachsenhausen, f d Östtyskland*; 1991.
- > **42** *Nordic Teutonic Types; Nordiska Museet.*
- > **46** I. Bergström: *Affisch till landstingsvalet 1942; Kungliga Biblioteket.*
- > **48** Karin Crona: *Halspastiller*; 1995.
- > **54** Karin Crona: *Kaviar*; 1995.
- > **59** Karin Crona: *Rispuffar*; 1995.
- > **61** Kicki Lundgren: *Kurdiska män; Uppsala*; 1995.
- > **63** Sneska Vucetic-Bohm: *Zigenarflicka; Jugoslavien*; 1991.
- > **66** Ann Eriksson: *Hayriye och en kamrat utanför Spånga Mevlâna moskén*; 1990.
- > **70** *Skoannons*
- > **75** *Bok: "Lakota Woman" av Mary Crow Dog; Harper Perennial; 1991.*
- > **76** Anna-Maria Ahlén: *Barskylt i Syd-Dakota*; 1991.
- > **78** Karin Crona: *Ris*; 1995.
- > **83** Anna-Maria Ahlén: *Roselyn Has No Horse och hennes barnbarn (lakota); Pine Ridge-reservatet i Syd-Dakota*; 1991.
- > **84** Karin Crona: *Klädmarke*; 1995.
- > **90** Anna-Maria Ahlén: *Lakota-män (till vänster doktor Arthur Zimiga); Pine Ridge-reservatet i Syd-Dakota*; 1991.

Bilderna är fristående och saknar direkt anknytning till texten.